

355.01(436:450.88)''1859''

355.27(436=163.42)''185''

Primljeno: 18. 1. 2023.

Prihvaćeno: 3. 3. 2023.

Izvorni znanstveni rad

<https://doi.org/10.22586/pp.v42i64.25053>

*Juraj Balić**

Krajišnici u Austrijsko-sardinijskom ratu 1859. godine**

Tijekom pedesetih godina XIX. stoljeća Austrijsko Carstvo u nekoliko je navrata mobiliziralo svoje vojne snage zbog prijetnji od izbijanja ratnih sukoba s Kraljevinom Pruskom, Osmanskim Carstvom i Ruskim Carstvom. Iako u tim slučajevima neželjeni rat nije izbio, u posljednjoj godini toga desetljeća sukob s Kraljevinom Sardinijom-Pijemont i njezinim saveznikom, Francuskim Carstvom, bio je neizbježan. Već ranije, 1848. i 1849. godine, austrijske su snage uspješno suzbile sardinijske pokušaje osvajanja lombardijskoga teritorija, ali ovoga puta bile su suočene s raznim problemima. Jedan od njih ticao se slaboga borbenog morala pojedinih skupina vojnika kao posljedice jačanja nacionalnih osjećaja. Te slabosti nastojali su iskoristiti politički emigranti Lajos Kossuth i Eugen Kvaternik, koji su se nadali da će ratni uspjesi saveznika potaknuti revolucije na mađarskim i hrvatskim područjima, što bi potencijalno moglo dovesti do stvaranja neovisnih država. U realizaciji tih planova važna je uloga bila namijenjena i krajišnicima, koji su prema idejama spomenutih revolucionara trebali pružiti vojnu potporu u slučaju iskrcavanja francuske vojske u Dalmaciji, a osim toga i popunjavati redove Kossuthove mađarske legije. S druge strane, austrijski vojni zapovjednici računali su na odanost i požrtvornost krajišnika, koji su se iskazali desetljeće prije u borbama protiv revolucionarnih snaga. U središtu pozornosti ovoga rada upravo je uloga krajišnika u Austrijsko-sardinijskom ratu ili Drugom ratu za talijansko ujedinjenje. Iako je bio relativno kratkotrajan sukob, njegove posljedice bile su dalekosežne za budući položaj Austrijskoga Carstva među vodećim europskim silama i opstanak te multinacionalne državne tvorevine. Iskustvo rata dovelo je u pitanje i pouzdanost i neophodnost krajišnika kao vojnika u službi habsburških vladara, što se odrazilo i na razvoj događaja u povijesti Vojne krajine, poput razvojačenja i ukidanja te višestoljetne institucije, kao i ustanka u Rakovici 1871. godine.

Ključne riječi: Eugen Kvaternik, Austrijsko-sardinijski rat, Vojna krajina, Lička pukovnija, Ogulinska pukovnija

* Juraj Balić, Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10 000 Zagreb, Republika Hrvatska, E-mail adresa: jura.balic@gmail.com

** Ovaj rad sufinancirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom *Mapiranje parlamentarnih izbora 1848. – 1918. u Hrvatskoj* (IP-2019-04-5148 MAPPAR).

Uvod

U proljeće 1859. Eugen Kvaternik boravio je Torinu i Parizu, gdje je nastojao osigurati potporu u rješavanju hrvatskoga pitanja, odnosno realizaciju ideje oslobađanja hrvatskoga teritorija od austrijske vlasti i stvaranja neovisne hrvatske države.¹ Trenutak se činio iznimno povoljnim jer je u to vrijeme Kraljevina Sardinija (Kraljevina Sardinija-Pijemont) provodila mobilizaciju s ciljem ponovnoga pokušaja vojnoga prisvajanja austrijskih posjeda na Apeninskom poluotoku, a u provođenju toga plana uživala je potporu Francuskoga Carstva. Sardinijski ministar predsjednik Camillo Benso grof Cavour (1852. – 1859.) i francuski car Napoleon III. (1852. – 1870.) u tom su smislu podupirali i ideju izbijanja ustanka u Ugarskoj. Za provođenje toga plana trebali su se pobrinuti mađarski emigranti koji su se tada nalazili u Genovi. Njihovom inicijativom trebala se uspostaviti mađarska legija, sastavljena od dezertera i zarobljenika iz austrijske vojske, koja je trebala povesti ustanak, a francuske snage trebale su pružiti podršku iskrcavanjem na istočnoj jadranskoj obali.² Budući da je za uspjeh u tom pothvatu bila važna i hrvatska pomoć, u smislu osiguranja prolaza i vojne potpore krajišnika,³ Kvaternik je mogao računati na povoljne uvjete u pregovorima s mađarskim emigrantima u Genovi, točnije jamstvo za samostalnost i integritet Hrvatske.⁴

Kvaternikova uloga sastojala se od agitacije među krajišnicima ne bi li ih se potaknulo da napuste austrijske redove i pridruže se mađarskoj legiji. U tu svrhu u sporazumu s Cavourom Kvaternik je u Firenci, uz pomoć Šibenčanina Niccolò Tommasea (1802. – 1874.), na hrvatskom jeziku dao tiskati proglase koji su se uz pomoć sardinijske vlade slali tajnim putevima među austrijske vojnike s druge

¹ Eugen Kvaternik, *Prvo progonstvo Eugena Kvaternika godine 1858.-1860.: prilog za najnoviju hrvatsku povijest*, po njegovu dnevniku Cherubin Šegvić, 3. izd. (Zagreb: Knjižara u korist „Kluba Čirilo-Metodskih zidara” (Šimunić i Drug), 1907), 105-106.

² Cavour je još ranije stupio u kontakt s generalom Györgyem Klapkom (1820. – 1892.), koji je predvodio mađarske revolucionarne snage 1848. i 1849., a u siječnju 1859. upoznao ga je s francuskim carem. Klapki je, kao monarhistu, trebala biti povjerena glavna uloga u podizanju mađarske legije, a Lajos Kossuthu (1802. – 1894.), republikancu, prepuštena je uloga agitacije među mađarskim narodom. Jonathan Marwil, *Visiting Modern War in Risorgimento Italy* (New York: Palgrave Macmillan, 2010), 56.

³ U razgovoru s Kossuthovim poslanikom u Parizu krajem ožujka 1859. Cavoura je posebno zanimalo jesu li Mađari osigurali hrvatsku potporu, koja je bila krucijalna u planu iskrcavanja francuske vojske na istočnoj obali Jadrana. Ljerka Kuntić, „Kvaternik i njegovo doba (1825-1871)”, u: *Eugen Kvaternik. Politički spisi: rasprave, govori, članci, memorandum, pisma*, prir. Ljerka Kuntić (Zagreb: Znanje, 1971), 13-14.

⁴ Kvaternik je početkom lipnja 1859. primio poziv da se iz Pariza zaputi u Genovu, gdje se nalazilo sjedište Ugarskoga odbora. Onamo je stigao tek početkom srpnja, a njegovim dolaskom formiran je i poseban odbor za Hrvatsku. Mađarski emigranti tada su mu zajamčili nezavisnost hrvatske krune od ugarske, krunidbu novoga vladara u Hrvatskoj i nezavisnu hrvatsku vojsku. Kuntić, „Kvaternik i njegovo doba”, 10, 14.

strane bojne linije.⁵ U proglasima se Kvaternik poimence obratio krajišnicima iz svih dijelova Hrvatsko-slavonske vojne krajine i upozorio ih na nepravdu koju im je austrijski car nanio, u smislu pogoršanja njihova položaja i germanizacije, a sve nakon što su se požrtvovno za njega borili tijekom 1848. i 1849. godine. Kvaternik je stoga pozvao krajišnike svih vojnih činova na suradnju s Talijanima i Mađarima u borbi za oslobođenje od austrijskoga jarma.⁶ Iako se francuska vojska na kraju nije iskrcala na istočnoj jadranskoj obali, prema nekim mišljenjima, koja je zastupao i Ante Starčević, krajišnici su se u tom ratu borili s mnogo manje borbenoga žara nego u prethodnima, što je doprinijelo konačnom austrijskom porazu.⁷

Točnost ove tvrdnje namjerava se ispitati na temelju analize ratnoga iskustva krajišnika iz dviju pukovnija Karlovačke krajine – Ličke i Ogulinske. Istraživanje je temeljeno na izvornoj građi, koja uključuje djela o povijesti pojedinih krajiških pukovnija, u ovome slučaju Ličke pukovnije, pohranjena u obliku rukopisa u Zbirci rukopisa u Hrvatskom državnom arhivu. Osim toga, korištena su ratna izvješća (Feld Akten) iz bečkoga Ratnog arhiva (Kriegsarchiv), vojni popisi ili mjesečni iskazi (Standes Tabellen / Standes Summar) krajiških pukovnija iz Hrvatskoga državnog arhiva i naposljetku suvremene austrijske novine koje su dostupne u digitaliziranom obliku. Budući da djela hrvatske historiografije o ratnom krajiškom sudjelovanju u Austrijsko-sardinijskom ratu ne postoje, ovo će također biti prilika da se taj slabije poznat, ali svakako važan dio hrvatske povijesti bolje rasvijetli.

Vojna snaga Austrijskoga Carstva

Uoči priprema za rat protiv sardinijskih i francuskih snaga položaj Austrijskoga Carstva nikako nije bio povoljan. Nekoliko faktora ugrožavalo je izgleda da će se sukob odvijati u pozitivnom smjeru za austrijsku stranu. Jedan od njih odnosio se na diplomatsku izolaciju, odnosno izostanak potpore velikih europskih sila, što je u znatnoj mjeri bila posljedica austrijske politike neutralnosti u vrijeme Krimskoga rata (1853. – 1856.). Velika Britanija i Francuska smatrale su da je tom prilikom nanošenje potpunoga poraza ruskoj strani bilo onemogućeno upravo zbog izostanka austrijske potpore, dok je Rusko Carstvo, stoljetni habsburški saveznik čija je potpora bila posebno važna u vrijeme revolucionarnih zbivanja 1848. i 1849., austrijsku ravnodušnost doživjelo kao najveću uvredu. Stoga u vrijeme rata

⁵ Zvonimir Kulundžić, *Odgonetavanje „zagonetke Rakovica“: zaboravljeni hrvatski seljački tribun Petar Vrdoljak, prethodnik Stjepana Radića za pola stoljeća* (Zagreb: Multigraf, 1994), 292.

⁶ Kulundžić, *Odgonetavanje „zagonetke Rakovica“*, 294-296.

⁷ Kulundžić, *Odgonetavanje „zagonetke Rakovica“*, 293. Ante Starčević tako je izjavio: „Za ovoga rata palo je u oči, da Hrvati ne vojuju, kako su nekad vojevali. Držanje Hrvata odlučilo je posljedak rata.” Kvaternik, *Prvo progono*, 103, bilj. 1.

1859. Austrijanci ne samo da nisu mogli računati na rusku pomoć nego su morali i strahovati od potencijalnoga ruskog napada na istočne granice Carstva, pa su bili prisiljeni dio svojih vojnih snaga angažirati u zaštiti toga područja.⁸

Drugi faktor ticao se nepovoljnoga stanja u samoj austrijskoj vojsci. Iako pedesetih godina 19. stoljeća ulaganja u vojsku nisu izostala, ona su više bila usmjerena na vojne svečanosti, plaće i mirovine časnika, činovnika te vojne policije, a manje na vojno naoružanje i opremu. Austrijski vojnici bili su opremljeni uniformama lošije kvalitete, a primali su nisku plaću i oskudne obroke, što je imalo znatan utjecaj na vojnu disciplinu i borbeni moral.⁹ Politiku štednje najbolje je oslikavao proces nabave novoga naoružanja za austrijsko pješništvo. Vojno povjerenstvo negativno je ocijenilo novu prusku pušku modela Dreyse sa stražnjim načinom punjenja i time većom brzinom ispaljivanja zbog činjenice da upravo ta karakteristika uzrokuje nesmotreno trošenje streljiva. Osim toga, smatralo se da bi i usvajanje tehnike korištenja takve puške „ostraguše” bilo problem jer su se u praksi austrijski novaci nakon početnoga uvježbavanja najčešće otpuštali kućama da bi se posvetili poljoprivrednim radovima, što im nije pružalo dovoljno vremena ni da pravilno uvježbaju korištenje zastarjele puške s prednjim načinom punjenja – „spreduše”. Također, potrebno je istaknuti da su se vojni stručnjaci protivili ideji prepuštanja proizvodnje oružja u ruke privatnika. Stoga su se austrijski pješaci počeli od 1855. opremiti novim austrijskim tipom vatrenoga oružja – Lorenzovim modelom M 1854. Riječ je o pušci s perkusijskim mehanizmom, odnosno udarnom kapsulom, koja se zbog izliblebljene cijevi mogla pohvaliti dometom i preciznošću, ali je zbog zastarjeloga načina punjenja s prednje strane imala sporiju brzinu ispaljivanja.¹⁰

⁸ Usp. A. Wess Mitchell, *The Grand Strategy of the Habsburg Empire* (Princeton, NY; Oxford, UK: Princeton University Press, 2018), 274; Alan J. P. Taylor, *The Habsburg Monarchy 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary* (London: Hamish Hamilton, 1948), 92. Više o austrijskoj diplomaciji u vrijeme Krimskoga rata vidi: Mitchell, *The Grand Strategy*, 268-274.

⁹ Usp. Richard Brooks, *Solferino 1859: The battle for Italy's freedom* (Oxford: Osprey Publishing, 2009), 11; Mitchell, *The Grand Strategy*, 282; Gunther Erich Rothenberg, *The Army of Francis Joseph* (West Lafayette, IN: Purdue University Press, 1976), 42; Gunther Erich Rothenberg, „The Austrian Army in the Age of Metternich”, *The Journal of Modern History* 40 (1968), br. 2: 160.

¹⁰ Mogućnost opremanja austrijske vojske novim topovima koji su se punili s prednje strane također je propala jer se zbog jednostavnosti sastavljanja i učinkovitosti prednost dala starim modelima s prednjim načinom punjenja. Detaljnije o pitanju naoružavanja austrijske vojske usp. Richard Basset, *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army from 1619 to 1918* (New Haven: Yale University Press, 2015), 312; Brooks, *Solferino 1859*, 11; Mitchell, *The Grand Strategy*, 280-281; Rothenberg, *The Army of Francis Joseph*, 43-44, 65-66; Frederick C. Schneid, *The Second War of Italian Unification 1859-61* (Oxford: Osprey Publishing, 2012), 26. Upravo se opremljenost pruskih vojnika puškom modela Dreyse pokazala kao jedan od presudnih faktora u njihovoj pobjedi nad Austrijancima u bitci kod Königgrätza ili Sadowe 3. srpnja 1866. godine. David Gates, *Warfare in the Nineteenth Century* (Basingstoke; New York: Palgrave, 2001), 84, 97-98.

Što se tiče austrijskih neprijatelja, francuska vojska bila je uoči rata među tehnološki najnaprednijima na svijetu. Taj status omogućili su joj prije svega topovi s *izlijebljenim cijevima koji su uvedeni 1858.*, a karakterizirali su ih daleki doomet i preciznost. Zahvaljujući izumiteljskom trudu satnika Claude-Étiennea Miniéa (1804. – 1879.), veterana koji je sudjelovao u vojnim operacijama osvajanja Alžira, francuski su se pješaci opremali puškama s perkusijskim mehanizmom i posebnim metcima koji su se prilikom ispaljivanja širili i tako lakše hvatali u *izlijebljene cijevi puške*. Na taj način ovo se vatreno oružje moglo pohvaliti brzim načinom punjenja, preciznošću te dalekim dometom.¹¹

U prethodnom stoljeću jedno od prepoznatljivih obilježja austrijskih vojnih snaga bila je upotreba lakih trupa, prvenstveno krajišnika, što im je osiguravalo taktičku prednost na bojnom polju. Međutim, od doba Napoleona u francuskoj vojsci počela se pridavati važna uloga elitnim jedinicama lakoga pješaštva, a do sredine XIX. stoljeća i druge europske vojske počele su uvoditi takve jedinice. Među najpoznatijim jedinicama te vrste u to su vrijeme bili francuski *Zouaves* i sardinijski *Bersaglieri*.¹² Zahvaljujući ratnom iskustvu u nedavnom Krimskom ratu uvježbanost, borbeni moral i vodstvo francuske i sardinijske vojske bili su na visokoj razini, a k tome su u skladu s evolucijom ratovanja prihvatile doktrinu otvorenoga borbenog poretka, koji je vojnicima pružao više slobode u djelovanju.¹³

Za razliku od toga, austrijski vojni stratezi u smislu vojne doktrine prednost su davali zbijenim formacijama. Razlog tome bilo je djelomično uvjerenje konzervativnoga duha austrijskoga vojnog vrha da se odlučujuća pobjeda na bojnom polju ostvaruje jurišom zgusnutih kolona vojnika s bajunetama, što je značilo umanjivanje važnosti vatrene moći pješaka. S druge strane, jačanje nacionalnih osjećaja među vojnicima koji su dolazili iz raznih područja multikulturnoga Austrijskog Carstva izazivalo je osjećaj nepovjerenja među vodećim vojnim zapovjednicima i

¹¹ Brooks, *Solferino 1859*, 11, 13; Robert B. Bruce et al., *Fighting Techniques of the Colonial Era 1776-1914: Equipment, Combat Skills, and Tactics* (New York: St. Martin's Press, 2009), 17; Gates, *Warfare in the Nineteenth Century*, 82; Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 25.

¹² *Zouaves* se kao vojne jedinice javljaju tridesetih godina XIX. stoljeća u sklopu francuske Afričke vojske (*Armée d'Afrique*), namijenjene osvajanju Alžira. Izvorno su bile sastavljene od afričkih vojnika, a Francuzi su popunjavali časnički i dočasnički kadar. Karakterizirala ih je egzotična i šarolika uniforma, uključujući prepoznatljivije široke crvene hlače, kao i reputacija neustrašivosti u bitkama. U sljedećem desetljeću *Zouaves* postaju elitne jedinice lakoga pješaštva, a istovremeno Francuzi počinju u znatnom broju popunjavati redove običnih vojnika. Godine 1852. Napoleon III. povećao je njihov broj i službeno utemeljio tri stalne pukovnije *Zouaves*. Bruce et al., *Fighting Techniques*, 13; Gates, *Warfare in the Nineteenth Century*, 72. Najprepoznatljivije obilježje jedinica *Bersaglieri* bili su šeseri širokoga oboda ukrašeni perjem crnoga tetrijeba. Vojnici tih jedinica bili su opremljeni izlijebljenim karabinom, modelom iz 1856., koji je ispaljivao metke francuske proizvodnje – *Minié*. Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 23.

¹³ Brooks, *Solferino 1859*, 12; Gates, *Warfare in the Nineteenth Century*, 35.

strah od mogućega dezertiranja, što bi prihvaćanje otvorenih borbenih formacija samo još više olakšavalo.¹⁴

Po pitanju kvalitetnoga vodstva austrijska vojska također se nalazila u nezavidnom položaju. Godine 1857. proslavljeni maršal Josef (Joseph) grof Radetzky (1766. – 1858.) odlazi u mirovinu, a zapovjedništvo nad II. vojskom (*Armee*), smještenom na Apeninskom poluotoku, preuzima general topništva Ferenc (Franz) grof Gyulai (Gyulay) (1799. – 1868.), koji nije nikad aktivno zapovijedao niti je imao povjerenje u vlastite sposobnosti.¹⁵ Općenito je austrijski vojni vrh, uključujući i samoga cara Franju Josipa I. (1848. – 1916.), bio nesklon ideji vojnoga učenja, tehnološkoga razvoja i manevriranja velikoga razmjera, što je zagovarao Radetzky.¹⁶ Štoviše, vojska na Apeninskom poluotoku zbog financijske je krize smanjena sa 100 000 na 60 000 vojnika, što je značilo da je u slučaju neprijateljskoga napada bilo potrebno pozvati u pomoć vojne snage smještene u drugim područjima Austrijskoga Carstva.¹⁷ Sami vojnici bili su nedovoljno uvježbani zbog politike uštede koja je nalagala da se nakon temeljnoga uvježbavanja većina novaka otpusti svojim domovima, a ponovno bi se pozivali u vojsku u trenutku opasnosti. Tome treba dodati i nedovoljno razvijen sustav opskrbe, zbog čega su trupama nedostajala skladišta inženjera, obroka i odjeće.¹⁸

Stoljetni ugled iznimno pouzdanih i učinkovitih vojnika u službi habsburških vladara uživali su krajišnici,¹⁹ ali tijekom pedesetih godina XIX. stoljeća broj njihovih postrojbi počeo se smanjivati, a broj lovačkih (*Jäger*) bataljuna se povećavao. Tako je 1848. godine u sklopu austrijskih oružanih snaga zabilježeno ukupno 18 krajiških pukovnija i Šajkaški bataljun, a među lovačkim postrojbama spominje se 12 bojnih lovačkih bataljuna (*Feld-Jäger*) i Tirolska lovačka pukovnija. Uoči rata 1859. broj krajiških postrojbi pao je na 14 pukovnija i jedan bataljun, a uz Tirolsku lovačku pukovnicu u sastavu austrijske vojske nalazilo se čak 25

¹⁴ Rothenberg, „The Austrian Army in the Age of Metternich”, 162; Rothenberg, *The Army of Francis Joseph*, 39, 43; Gunther Erich Rothenberg, *The Military Border in Croatia, 1740-1881: A Study of an Imperial Institution* (Chicago; London: University of Chicago Press, 1966), 161.

¹⁵ Rothenberg, *The Army of Francis Joseph*, 53; Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 25.

¹⁶ Rothenberg, *The Army of Francis Joseph*, 40, 44.

¹⁷ Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 26.

¹⁸ Brooks, *Solferino 1859*, 10; Rothenberg, *The Army of Francis Joseph*, 53. Zbog mukotrpnog i skupog načina proizvodnje, samo je malen broj austrijskih vojnika početkom 1859. bio opremljen novom Lorenzovom puškom, a znatan dio vojnika prvi se put susreo s tim modelom tek u vrijeme odlaska na bojište, što im nije dalo dovoljno vremena da uvježbaju korištenje toga oružja. *Der Krieg in Italien 1859. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen bearbeitet durch das k. k. Generalstab-Bureau für Kriegsgeschichte*, sv. 1 (Beč: Verlag des k. k. Generalstabes – In commission bei C. Gerold's Sohn, 1872), 34-35.

¹⁹ Rothenberg, *The Military Border in Croatia*, 142.

lovačkih bataljuna.²⁰ Smanjenje broja krajiških postrojba nije se odnosilo na prostor Hrvatsko-slavonske vojne krajine, nego na pukovnije Sedmogradske vojne krajine, koje su ukinute, a umjesto njih utemeljene su četiri linijske i jedna husarska pukovnija.²¹ Uoči Austrijsko-sardinijskoga rata područje Vojne krajine bilo je raspodijeljeno na dva dijela: Hrvatsko-slavonsku krajinu s ukupno 10 pukovnija i Srpsko-banatsku krajinu s četiri pukovnije i jednim krajiškim bataljunom.²²

Mobilizacija krajišnika

U siječnju 1859., dok su se odvijali diplomatski pregovori kojima se nastojalo izbjeći izbijanje rata, na Apeninski poluotok, točnije na područje Kraljevine Lombardije-Venecije, koja se nalazila u sastavu Austrijskoga Carstva, slale su se austrijske postrojbe koje su trebale ojačati II. austrijsku vojsku, zaduženu za obranu toga teritorija. Od krajiških postrojbi sredinom siječnja poslani su prvi bojni bataljuni pukovnija s područja Karlovačke krajine, a među njima i prvi bojni bataljuni Ličke i Ogulinske pukovnije.²³ Tijekom siječnja, veljače i ožujka krajiške su postrojbe bile raspoređene po raznim austrijskim utvrdama: Ličani su činili dio posade u Palmanovi i Udinama,²⁴ a Ogulinci u Puli, Trstu i Gorici.²⁵ Budući da se pronalazak rješenja izbjegavanja rata diplomatskim putem činio neizglednim, u ožujku je izdana naredba za mobilizaciju drugih krajiških postrojbi, a u slučaju karlovačkih pukovnija bila je riječ o drugim bojnim bataljunima. U travnju su krajiške postrojbe poslana prema zapadu, bliže rijeci Ticino, granici između austrijskoga i sardinijskoga teritorija. Tako su toga mjeseca 1. i 2. bojni

²⁰ Usp. Rothenberg, „The Austrian Army in the Age of Metternich”, 161; *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 1, 27-28.

²¹ Franz Vaniček, *Specialgeschichte der Militärgrenze, aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, sv. 4 (Beč: Die k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1875), 325-326. Rothenberg navodi da je razlog raspuštanja tih krajiških pukovnija bio taj što su se pokazale nepouzdana u vrijeme revolucionarnih događanja 1848. i 1849. godine. Rothenberg, *The Army of Francis Joseph*, 43. Usp. Vlad Popovici, „Establishment of the Austrian Military Border in Transylvania and Its Short- and Medium- term Effects”, *Povijesni prilozi* 37 (2018), br. 54: 301.

²² Hrvatsko-slavonsku krajinu sačinjavale su sljedeće pukovnije: (Car Franjo Josip I.) Lička br. 1, Otočka br. 2, Ogulinska br. 3, Slunjska br. 4, Varaždinsko-križevačka br. 5, Varaždinsko-durđevačka br. 6, Brodska br. 8, Gradiška br. 8, (Grof Jelačić) 1. banska br. 10 i 2. banska br. 11. Srpsko-banatska krajina sastojala se od: Petrovaradinske pukovnije br. 9, Njemačko-banatske br. 12, Rumunjsko-banatske br. 13, Srpsko-banatske br. 14 i Šajkaškoga bataljuna. Vaniček, *Specialgeschichte*, sv. 4, 326.

²³ *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 1, 64, 65, bilj. 1.

²⁴ Hrvatska (dalje: HR) – Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA) – fond 439 – Lička regimenta No. 1 (dalje: LRNo1), kut. 29, Standes Summar Jänner, Februar, März 1859; HR-HDA – fond 881 – Zbirka rukopisa (dalje: ZR), inv. br. 620, *Fortsetzung der Likaner Regimentsgeschichte vom Oberleutenant Franz Turić* (dalje: *Fortsetzung*) I, fol. 60r-60v.

²⁵ HR-HDA – fond 441 – Ogulinska krajiška pukovnija (dalje: OGP), kut. 31, Standes Summar Jänner, Februar, März 1859.

bataljun Ličke pukovnije bili smješteni u okolici Milana,²⁶ jednako kao i 1. ogulinski bojni bataljun, dok je 2. ogulinski bojni bataljun zauzeo položaj nešto južnije, blizu Pavije.²⁷

Svaki bataljun bio je sastavljen od šest satnija, a prema podacima iz mjesečnih iskaza krajiških pukovnija, 30. travnja ukupno se 5377 Ličana i Ogulinaca nalazilo na talijanskom tlu, pri čemu je broj gotovo ravnomjerno bio raspoređen po pojedinom bataljunu, točnije iznosio je oko 1350 vojnih djelatnika.²⁸ Austrijska vojska, kao najviša operativna jedinica, sastojala se od pješačkih vojnih zborova, konjaničkih divizija i topništva. Pješački vojni zborovi dijelili su se na divizije, a ove na brigade. U pravilu se brigada sastojala od pet bataljuna linijskoga pješastva, jednoga bataljuna elitnih jedinica grenadira, topničke bitnice i jednoga bataljuna lakoga pješastva – lovaca ili krajišnika.²⁹

²⁶ HR-HDA-439-LRNo1, kut. 29, Standes Summar April 1859; HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung I*, fol. 61r-61v.

²⁷ HR-HDA-441-OGP, kut. 31, Standes Summar April 1859. O percepciji krajišnika među lokalnim stanovništvom svjedoči članak objavljen u više austrijskih novina s datumom 22. travnja 1859. Riječ je o izvješću anonimnoga dopisnika koji je pisao o dolasku ogulinskoga bataljuna u Milano. Dopisnik navodi da su „hrvatska braća” (*Fratelli Croati*) odlično opremljena, ratobornoga (*martialisch*) izgleda i ratno iskusna budući da ih je većina već prije bila u Italiji. Negativna reputacija koju su tom prilikom dobili rasvjetljava se izrazom čudenja talijanskih žena, kojima nije jasno kako to da Hrvati još uvijek nisu njihovu djecu natakneli na bajunete, s obzirom na to da je među Talijanima bila raširena takva bojazan. Dopisnik objašnjava taj fenomen činjenicom da su Hrvati kod kuće digli revoluciju, protivili su se odlasku na pohod i ni u kojem slučaju nisu željeli doći u Milano te da su ovdje samo preodjeveni (*verkleidet*) krajišnici koji služe za zastrašivanje revolucionara. „Politische Tageschronik. Oesterreich”, *Tagespost* (Graz), 22. 4. 1859., 2, ANNO (AustriaN Newspaper Online), Österreichische Nationalbibliothek, <https://anno.onb.ac.at/>. Napomena: sve korištene onodobne austrijske novine nalaze se na istoj poveznici (<https://anno.onb.ac.at/>), pa se ona neće navoditi pri svakom sljedećem referiranju na njih. Pristupi tim tiskovinama ostvareni su 28. i 29. srpnja 2021. godine. S negativnom reputacijom hrvatskih vojnika bio je upoznat i Cavour, koji je prilikom razgovora s Kvaternikom u Torinu izjavio: „Žalibože, kod nas još ne znadu lučiti Hrvate od Austrije. Sve, što su austrijski barbari učinili, pripisuje se Hrvatima.” Kvaternik, *Prvo progonstvo*, 105. Upravo je ta negativna reputacija poslužila Kvaterniku kao jedan od argumenata za pozivanje krajišnika u proglasima da otkažu odanost austrijskom caru. Kulundžić, *Odgonetavanje „zagonetke Rakovica”*, 296.

²⁸ HR-HDA-439-LRNo1, kut. 29, Standes Summar April 1859; HR-HDA-441-OGP, kut. 31, Standes Summar April 1859.

²⁹ II. vojska pod Gyulaijevim vrhovnim zapovjedništvom 1. svibnja 1859. imala je ukupno 144 703 ljudi, od čega 106 631 borbeno spremnih (*streitbar*). *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 1, Prilog (*Beilage*) V, 36.

Tablica 1. Raspodjela ličkih i ogulinskih postrojbi unutar II. austrijske vojske 1. svibnja 1859. godine

Krajiška postrojba	Brigada	Divizija	Zbor	Lokacija	Broj borbeno spremnih ³⁰
1. lički bojni bataljun	Gáal	Paumgarten	Stadion	okolica Milana	1240
2. lički bojni bataljun	Teuchert	Mertens	-	Milano (posada)	1138
1. ogulinski bojni bataljun	Pokorny	Mertens	-	Pavia (posada)	1219
2. ogulinski bojni bataljun	Bils	Paumgarten	Stadion	okolica Milana	1237

Izvor: *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 1, Prilog (*Beilage*) V, 32, 40-41.

Na samom krajiškom teritoriju mobilizirani su i treći pričuvni bataljuni krajiških pukovnija, koji su trebali štititi teritorij od potencijalnoga neprijateljskog napada. Za razliku od bojnih bataljuna, pričuvni su bili razmjerno manji, sastavljeni od samo četiri satnije, odnosno nešto više od 900 vojnih djelatnika. Krajem svibnja prema odluci austrijskoga Vojnog nadzapovjedništva (*Armee Oberkommando*) naređeno je okupljanje krajiških pričuvnih bataljuna u brigade. Brigadom u kojoj su se nalazili pričuvni bataljuni četiriju karlovačkih pukovnija zapovijedao je general-bojnik Theodor Medl. U sastavu brigada nalazila se i jedna topnička bitnica, a iz upravnoga odjela svake pukovnije pridodane su i konjaničke divizije serežana, inače zaduženih za kontrolu granice i unutrašnju sigurnost.³¹ Postrojbe Karlovačke brigade isprva su bile razmještene u raznim mjestima u zaleđu Senja, očito jer se na tom položaju očekivalo iskrcavanje francuskih snaga. Međutim, francuska flota zadržala se daleko na jugu Jadrana, kod Bara, ne pokazujući namjeru dubljega prodiranja na sjever. Zato je u drugoj polovini lipnja 1859. dio krajišnika upućen u Dalmaciju. Među njima je bio i 3. lički pričuvni bataljun, dok su se ogulinski krajišnici zadržali na svojem matičnom području. Zbog odsutnosti krajiških vojnika s područja Ličke pukovnije 1500 naoružanih stanovnika (*bewaffnete Population*) preuzelo je zadatak nadzora kordona i unutrašnjosti krajiškoga prostora, a kao zapovjednici angažirani su umirovljeni krajiški časnici.³² Stoga je u obrani krajiškoga teritorija od mogućega francuskog napada bilo angažirano gotovo 4000 krajišnika, od toga oko 2500 unovačenih krajišnika i 1500

³⁰ Iz ukupnoga broja izuzeti su krajišnici koji iz nekog razloga, poput bolesti ili ozljede, nisu u to vrijeme bili na raspolaganju za izvršavanje vojnih dužnosti, prvenstveno u pogledu sudjelovanja u borbama.

³¹ HR-HDA – fond 1180 – Generalkomanda za Hrvatsku i Slavoniju, kut. 95, 1859-II-10-1/4.

³² HR-HDA-439-LRNoI, kut. 29, Standes Summar Juni 1859; HR-HDA-441-OGP, kut. 31, Standes Summar Juni 1859; HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung II*, fol. 6r-7r, 9r-9v.

naoružanih krajiških stanovnika. Ako se tome doda prije spomenut broj krajišnika upućenih na talijansko bojište, ukupno gledajući, s područja dviju krajiških pukovnija u središtu pozornosti ovoga rada sudjelovalo je u ovome ratu više od 9000 krajišnika.

Krajišnici u prvim sukobima manjega razmjera

Do kraja travnja 1859. Kraljevina Sardinija okupila je vojsku od oko 77 000 vojnika, a gotovo četvrtina toga ljudstva bila je s lombardijsko-venecijanskoga teritorija. Bila je riječ o Cavourovoj strategiji kojom se nastojalo austrijsku stranu isprovocirati da napravi prvi korak u smjeru objave rata, što bi dalo povoda Francuzima da priskoče u pomoć svojem sardinijskom savezniku.³³ Dana 23. travnja 1859. austrijski veleposlanik u Torinu predao je sardinijskom kralju Viktoru Emanuelu II. (1849. – 1861.) ultimatum u kojem se tražilo povlačenje sardinijske vojske s austrijske granice, kao i njezina demobilizacija, a u slučaju odbijanja toga zahtjeva mogla se očekivati austrijska objava rata. Dok se u Beču čekao odgovor, francuske i sardinijske snage već su bile u pokretu. Nakon što je 26. travnja stigao odgovor kojim je sardinijski kralj odbio austrijske zahtjeve, rat je bio službeno objavljen, a nedugo zatim austrijske snage započinju s prelaskom rijeke Ticino i ofenzivom u smjeru sardinijske prijestolnice.³⁴ Međutim, napredovanje austrijske vojske odvijalo se sporo i nesigurno, što je pogodovalo iskrcavanju francuskih snaga u Genovi. Budući da je lijevo krilo austrijske vojske time postalo ugroženo, general Gyulai naredio je prekid ofenzive i zauzimanje obrambenih položaja između rijeka Sesia i Ticino.³⁵

U drugoj polovini svibnja 1859. između suprotstavljenih strana došlo je do prvih bitaka manjega razmjera, u kojima su sudjelovale i pojedine krajiške postrojbe. U sukobu kod Montebella, koji se odigrao 20. svibnja, borili su se pripadnici 1. ličkoga bojnog bataljuna. Gyulai je poslao u izvidnicu podmaršala Philippa grofa Stadion-Thannhausena s dijelom njegovog 5. vojnog zbora, u sklopu kojega se nalazio i spomenuti lički bataljun, kako bi ispitao pretpostavku da je namjera desnoga krila neprijateljske vojske preko Voghere napredovati prema Piacenzi. Austrijske su snage kod mjesta Montebello i Casteggio naišle na francusku predstražu i natjerale ju u bijeg te potom nastavile put prema Vogheri. Međutim, napredovanje je zaustavljeno kod mjesta Genestrello, zapadno od Montebella, gdje glavnina francuskih snaga odbacuje Austrijance i kreće u protunapad. Austrijske snage zauzele su obrambeni položaj na uzvišenom položaju kod Montebella, gdje

³³ Istovremeno je 120 000 francuskih vojnika bilo spremno upasti na talijansko područje morskim i kopnenim putem. Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 29-31.

³⁴ Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 36.

³⁵ Harold Carmichael Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino 1859* (London; New York: Swan Sonnenschein & Co.; The Macmillan Company, 1907), 37-38, 44-45.

su dočekale francuski napad.³⁶ Ličani su bili smješteni kod groblja, odakle su se isprva upustili u čarkaški boj s neprijateljem. Iako su nekoliko sati uspijevali na taj način otežavati neprijateljsko napredovanje, na kraju su bili prisiljeni na uzmak i zauzimanje novoga obrambenog položaja, koji su u suradnji s linijskim pješacima pukovnije Erzherzog Carl branili sve dok nije stigla naredba o općem povlačenju.³⁷

O požrtvornosti Ličana u ovom sukobu svjedoči visoki broj žrtava: 10 poginulih, preko 70 ranjenih i 10 nestalih.³⁸ Osim toga, u prilog njihovoj borbenoj vrijednosti idu pohvale i odlikovanja koje su pojedini pripadnici 1. ličkoga bojnog bataljuna primili za hrabrost iskazanu u borbi s Francuzima. U jednom članku iz suvremenih austrijskih novina oni su navedeni kao „hrabri Ličani” (*die tapferen Likaner*) koji su predstavljali jednu od mnogobrojnih nacija Austrijskoga Carstva koje su se junački borile za svoju domovinu i cara.³⁹ Drugi austrijski novinski članak prenosi francusko hvalisanje pobjedom nad nemoćnim Austrijancima, pri čemu se Ličani kao predstavnici hrvatskih trupa izdvajaju kao elita austrijskoga pješaštva.⁴⁰ Nedugo nakon te bitke, 2. lipnja 1859., car Franjo Josip I. u Veroni je iskazao najviše zadovoljstvo držanjem ličkoga bataljuna, a tom prilikom pojedini pripadnici te postrojbe primili su pohvale i odlikovanja za hrabro držanje.⁴¹

Krajišnici u bitci kod Solferina

Dok su Ličani primali pohvale i odlikovanja od cara, nedaleko od Milana austrijska vojska pripremala se za sraz s francusko-sardinijskim saveznicima koji su prešli rijeku Ticino i stupili na lombardijsko tlo. Tako se 4. lipnja kod mjesta Magenta odigrala prva od ukupno dvije velike bitke koje su obilježile ovaj rat. Ličani

³⁶ Usp. HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung I*, fol. 62v; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 54.

³⁷ HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung I*, fol. 63r-63v; Vaniček, *Specialgeschichte*, sv. 4, 383.

³⁸ U pojedinim izvorima broj žrtava ponešto se razlikuje. Tako se u članku iz austrijskih novina *Oesterreichischer Soldatenfreund*, koje su prenijele izvještaj iz stožera Stadionova zbora, datiran 22. svibnja 1859., navodi 10 poginulih, 74 ranjena i 10 nestalih, a natporučnik Franjo Turić (*Franz Thurić*), autor rukopisa „Nastavak povijesti Ličke pukovnije” (*Fortsetzung der Likaner Regimentsgeschichte*), navodi 10 poginulih i 71 ranjenog. Usp. HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung I*, fol. 64r; „Verlust-Eingabe für das Gefecht bei Montebello am 20. Mai 1859.”, *Oesterreichischer Soldatenfreund* (Beč), 28. 5. 1859., 346. Ukupni austrijski gubitci u ovome sukobu bili su 331 poginuli, 785 ranjenih i 307 nestalih, a na francuskoj strani zabilježeno je 105 poginulih, 549 ranjenih i 69 nestalih. Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 55.

³⁹ „Der Kaiser an FZM. Grafen Gyulai in Garlasco (eigenhändig). ‘Ich danke meinen braven Truppen für ihre ausgezeichnete Tapferkeit bei den Gefechten von Montebello.’”, *Oesterreichischer Soldatenfreund*, 28. 5. 1859., 347.

⁴⁰ „Vermischte Nachrichten”, *Klagenfurter Zeitung* (Klagenfurt), 14. 6. 1859., 532.

⁴¹ HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung I*, fol. 63v-64r.

i Ogulinci nisu sudjelovali u ovom sukobu u kojemu je austrijska strana pretrpjela težak poraz. Uslijedilo je povlačenje austrijskih snaga prema istoku preko rijeke Chiese, a zatim i rijeke Mincio, čime je cijela Lombardija bila prepuštena saveznicima. U redovima austrijskih oružanih snaga provedena je reorganizacija koja je uključivala pridruživanje I. vojske pod vodstvom generala topništva Franza grofa Wimpffena, a vrhovno vojno zapovjedništvo preuzeo je sâm car Franjo Josip I. Gyulai je podnio ostavku na mjesto glavnoga zapovjednika II. vojske, a zamijenio ga je general konjice Franz grof Schlick.⁴²

Austrijski vojni vrh odlučio je poduzeti ofenzivu da bi se osvetio za nedavno pretrpljen poraz i podigao poljuljani borbeni duh austrijskih vojnika. Plan djelovanja podrazumijevao je brzi prelazak rijeke Mincio i napad na neprijateljske snage, za koje se pretpostavljalo da u tom trenutku još uvijek nisu u potpunosti prešle rijeku Chiese. Dana 23. lipnja austrijske snage prelaze Mincio i zauzimaju položaj na liniji dugačkoj više od 10 km koja se prostirala od Pozzolenga na sjeveru preko Solferina sve do Guidizzola na jugu. Sljedećega dana Austrijanci su trebali napustiti taj položaj i zauzeti novi na liniji Lonato – Castiglione – Carpenedolo. Međutim, ispostavilo se da su saveznici zapravo kompletno prešli Chiese i zauzeli položaj na spomenutoj liniji, a sljedećega dana trebali su se prebaciti na liniju Pozzolengo – Solferino – Guidizzolo. Stoga je u ranim jutarnjim satima 24. lipnja 1859. došlo do sudara dviju suprotstavljenih strana koji je prerastao u jednu od najvećih bitaka u dotadašnjoj povijesti.⁴³

S obzirom na koncentraciju golemoga broja vojnika na obje suprotstavljene strane⁴⁴ i izostanak razrađenoga borbenog plana, bitka kod Solferina sastojala se od tri izolirana sukoba na različitim područjima. Na krajnjem sjeveru general topništva Ludwig vitez Benedek s 8. zborom i dijelom 5. zbora suprotstavio se cijeloj sardinijskoj vojsci kod San Martina. Protiv Francuza borili su se kod Solferina pripadnici II. austrijske vojske, a na krajnjem jugu, kod Medole i Guidizzola, pripadnici I. austrijske vojske.⁴⁵ Pripadnici obaju ličkih i obaju ogulinskih bataljuna sudjelovali su u ovoj bitci na raznim lokacijama.

⁴² Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 179-181, 184.

⁴³ Usp. Basset, *For God and Kaiser*, 317-318; Marwil, *Visiting Modern War*, 104; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 192, 195, 202.

⁴⁴ Prema Wyllyju, Austrijanci su raspolagali s ukupno 189 648 pješaka, 22 631 konjanikom i 752 topa, a saveznici sa 173 603 pješaka, 14 353 konjanika i 522 topa. Brooks donosi nešto manje brojke, uzimajući u obzir samo snage koje su bile uključene u borbu: 119.783 pješaka, 9490 konjanika i 429 topova na austrijskoj strani protiv 120 109 pješaka, 10 724 konjanika i 320 topova na savezničkoj. Usp. Brooks, *Solferino 1859*, 61; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 196.

⁴⁵ Usp. Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 52; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 203.

Tablica 2. Raspodjela krajiških postrojbi uoči bitke kod Solferina

Krajiška postrojba	Brigada	Divizija	Zbor	Vojska
1. lički bojni bataljun	Gáal	Pálffy	5. zbor (Stadion)	II. vojska (Schlick)
2. lički bojni bataljun	Wussin	Hessen	7. zbor (Zobel)	
1. ogulinski bojni bataljun	Koller	Sternberg	5. zbor (Stadion)	
2. ogulinski bojni bataljun	Bils	Pálffy	5. zbor (Stadion)	

Izvor: *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 2, Prilog (*Beilage*) VIII, 25-26.

Da bi izbjegli ljetnu vrućinu, Francuzi su u pokretu bili već nekoliko sati nakon ponoći, a taj potez osigurao im je ujedno i taktičku prednost jer je pokret austrijskih jedinica bio predviđen između 8 i 10 sati.⁴⁶ Još 23. lipnja predstraža 5. austrijskog zbora, u sklopu koje su se nalazili i pripadnici 2. ogulinskoga bojnog bataljuna, pozicionirana na uzvisinama zapadno od Solferina, upozorila je na prisutnost znatne količine neprijateljskih snaga u daljini ispred njih. Ta vijest potaknula je podmaršala Stadiona da utvrdi svoje položaje na uzvisinama kod Solferina.⁴⁷ Spomenuta predstraža uočila je i francusko napredovanje na jugu, kod Medole, gdje je došlo do prvoga sukoba. U ranim jutarnjim satima Francuzi su naišli na jedinice austrijske predstraže i uklonili ih s toga mjesta.⁴⁸ Austrijski zborovi u sklopu I. vojske pokušali su u više navrata ponovno osvojiti taj položaj. Bilo je to jedino od tri bojišta gdje su, barem u početnoj fazi, Austrijanci poduzimali ofenzivu, dok su kod Solferina i San Martina od početka zauzeli obrambene položaje.⁴⁹

Stekavši bolji uvid u raspored austrijskih snaga, Napoleon III. primijetio je da je austrijska linija izdužena i tanka te je stoga odlučio glavne napore usmjeriti na napad na austrijski centar kod Solferina.⁵⁰ Nakon krvavih borbi Francuzima je pošlo za rukom oko 10 sati zauzeti prednje austrijske položaje na brdima zapadno od navedenoga mjesta.⁵¹ Na te pozicije dopremljeno je francusko topništvo, koje je iskoristilo svoju prednost dalekoga dometa i nanosilo veliku štetu austrijskim

⁴⁶ Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 202.

⁴⁷ *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 2, 256; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 208.

⁴⁸ Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 208.

⁴⁹ Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 53-54, 57.

⁵⁰ Basset, *For God and Kaiser*, 318; Brooks, *Solferino 1859*, 62; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 212.

⁵¹ Brooks, *Solferino 1859*, 66; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 208.

braniteljima kod Solferina.⁵² Napoleon III. neprestano je slao pojačanja u borbu, među ostalim i svoju carsku stražu, koja su jurišima vršila pritisak na Austrijance. Konačno, oko 14 sati austrijski položaj kod Solferina bio je izgubljen, a branitelji, iscrpljeni bombardiranjem i višestrukim jurišima te opkoljeni s više strana, počeli su se povlačiti.⁵³ Francuzi su potom preusmjerili napad na Cavriano, jugoistočno od Solferina, gdje se nalazila druga linija austrijske obrane, a ujedno i glavni stožer.⁵⁴

Na jugu je austrijska ofenziva usmjerena prema zauzimanju Medole propala, nakon čega Francuzi prelaze u napad i potiskuju Austrijance sve do Guidizzola. Oko 15 sati Francuzi s pojačanjima napadaju spomenuto mjesto, ali nakon nekoliko sati borbe ipak se povlače. Taj uspjeh II. austrijske vojske u zaustavljanju francuske ofenzive na jugu bio je značajan jer je gubitak Solferina ugrozio njezin položaj, pa je bila prisiljena na povlačenje.⁵⁵ Jednako tako, pad austrijskoga centra zasjenio je Benedekov uspjeh u odbacivanju višestrukih napada brojčano nadmoćnijih sardinijskih snaga kod San Martina te ga zbog prijetnje od opkoljavanja također prisilio na uzmak.⁵⁶ Oko 17 sati snažna oluja otežala je ionako izmorenim saveznicima potjeru za austrijskim snagama koje su se povlačile preko rijeke Mincio i tako pripomogla okončanju ove krvave i dugotrajne bitke.⁵⁷

Analizom izvorne građe, prvenstveno ratnih izvješća, moguće je otkriti lokacije na kojima su se krajišnici borili, kao i ulogu koja im je kao specifičnim jedinicama austrijske vojske bila dodijeljena. Primjerice, pripadnici 1. ličkoga bojnog bataljuna sudjelovali su u borbama protiv sardinijskih snaga kod Monte della Scoperta, sjeveroistočno od Solferina, a imali su raznovrsnu namjenu. Tako su dvije satnije izdvojene iz bataljuna i u svojstvu čarkaša povjeren im je zadatak otežavanja neprijateljskoga napredovanja. Ličani također zajedno s linijskim pješacima i grenadirima pukovnije Erzherzog Carl jurišaju na sardinijske položaje, zauzimaju ih i potom brane od neprijateljskih protunapada. Nakon višesatnoga pružanja otpora naređeno im je da se povuku sa zauzetih položaja, što su oni izveli u potpunom redu i mirnoći.⁵⁸

⁵² Basset, *For God and Kaiser*, 318-319.

⁵³ Basset, *For God and Kaiser*, 318; Brooks, *Solferino 1859*, 69; Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 53.

⁵⁴ Usp. HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung II*, fol. 4r-4v; Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 53.

⁵⁵ Schneid, *The Second War of Italian Unification*, 53-54.

⁵⁶ Basset, *For God and Kaiser*, 319.

⁵⁷ Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 218-219.

⁵⁸ Austrija (dalje: AT) – Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv (dalje: OeStA/KA) – Feld Akten (dalje: FA) – Alte Feld Akten (dalje: AFA) – Haupttreihe (HR), kut. 2158, 1859-6-114, str. 6, 37-38. Usp. HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620; Vaniček, *Specialgeschichte*, sv. 4, 383.

Ličani iz 2. bojnog bataljuna nalazili su se kod Cavriane, jugoistočno od Solferina, a na početku su zajedno s topovima činili predstražu brigade Wussin. U početnoj fazi bitke zahvaljujući jurišu Ličana u zbijenim kolonama i topovskoj paljbi slomljen je francuski napad usmjeren na bataljune pukovnije Kaiser. Njihova uloga bila je važna i u pokrivanju povlačenja navedene brigade nakon što je stigla naredba divizijskoga zapovjednika Alexandra princa Hessen-Darmstadta o općem povlačenju.⁵⁹

Nedaleko od lokacije 1. ličkoga bojnog bataljuna nalazio se i 1. ogulinski bojni bataljun. Ogulinci su zauzeli položaj na uzvisini ispred La Redone i Sarasine, točnije na pola puta između Solferina i Monte della Scoperta. Četiri ogulinske satnije činile su desno krilo prvoga reda (*erstes Treffen*) brigade Koller, a dvije satnije nalazile su se u pričuvu s topništvom. Za razliku od Ličana, koji su se borili protiv Sardinaca, Ogulinci su nakon austrijskoga zauzimanja strateški važna položaja kod Monte della Scoperta⁶⁰ sudjelovali u ofenzivi na obližnja mjesta, Casa di Urin i Casa Sojeta, koja su držali Francuzi. Iako je ofenziva bila uspješna, oko 15 sati, kad je stigla vijest o gubitku središnjega položaja kod Solferina, brigada Koller dobila je naredbu za povlačenje prema Pozzolengu, a pritom je Ogulincima dodijeljen zadatak pokrivanja povlačenja pojedinih trupa.⁶¹

Kao što je spomenuto, pripadnici 2. ogulinskoga bojnog bataljuna u sklopu brigade Bils nalazili su se na uzvišenjima zapadno od Solferina te su među prvima došli u kontakt s neprijateljem. Prema početnom rasporedu postrojbi brigade uočljivo je da su Ogulinci bili raštrkani: tri satnije činile su s grenadirima pričuvu na brežuljku Monte Carnal, jedna satnija nalazila se na prednjem dijelu brežuljka Fatorelle, a dvije satnije s topničkom bitnicom bile su smještene na brežuljku nasuprot Barche di Solferino pored glavne ceste koja je vodila prema Solferinu. Zadatak brigade bio je što dulje moguće sprječavati francusko napredovanje, što je značilo da su njezine postrojbe više sati morale odbijati juriše francuskih vojnika, uključujući i elitne lake pješake pukovnija *Zouaves*, a k tome podnositi i učestalo bombardiranje francuskoga topništva koje je dopremljeno na brda u neposrednoj blizini. Francuski napadi započeli su oko 5 sati, a Ogulinci i cijela brigada borili su se, uzmičući pritom na stražnje položaje, sve do oko 10 sati, kad se povlače do Solferina i stavljaju u pričuvu.⁶²

⁵⁹ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2167, 1859-6-232, 1859-6-232b.

⁶⁰ Ova pozicija bila je od velike važnosti jer je predstavljala ključno uporište za desno krilo 5. austrijskog zbora, a istovremeno je osiguravala vezu s 8. austrijskim zborom. *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 2, 299.

⁶¹ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-117, str. 2, 10, 11; 1859-6-117h, str. 1.

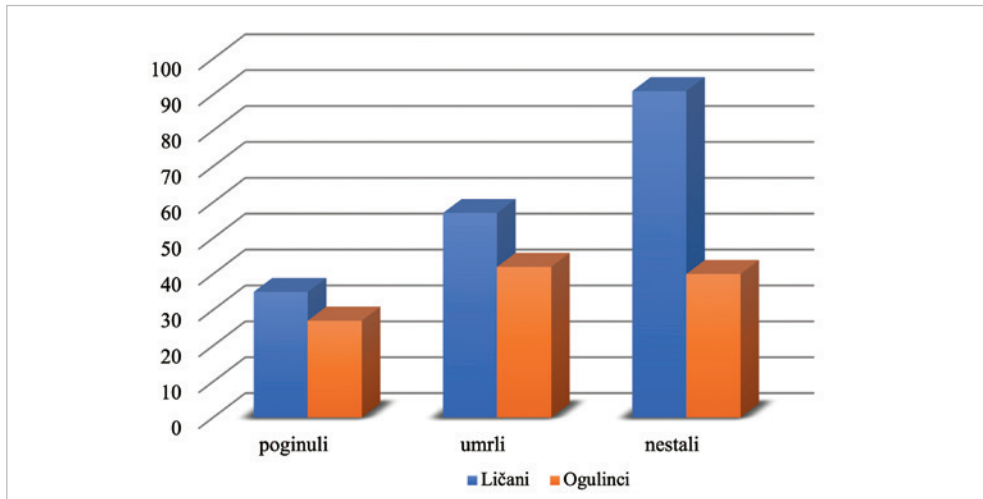
⁶² AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-116, str. 4-7 / 3-5; 1859-6-116e, str. 1. Usp. *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 2, 257-258.

Krajiški gubitci

Bitka kod Solferina ostala je zapamćena kao jedna od najkrvavijih u europskoj povijesti, o čemu u prvom redu svjedoče brojčani podatci. Ukupni gubitci na savezničkoj strani iznosili su 17 191, a na austrijskoj 21 737 ljudi.⁶³ Odvijanje same bitke promatrao je i švicarski poduzetnik te humanitarac Henri Dunant (1828. – 1910.), a uz to je i pomagao u zbrinjavanju ranjenika. Svoje iskustvo opisao je i 1862. objavio u memoarima *Sjećanje na Solferino (Un souvenir de Solférino)*, što je potaknulo osnivanje Međunarodnoga odbora Crvenoga križa sljedeće godine. Dunantovo djelo sadržava detaljne opise ratnih strahota kojima su bili izloženi onovremeni vojnici, pa tako i krajišnici.⁶⁴

Gubitci koje su pretrpjeli krajišnici dviju pukovnija u fokusu ovoga rada mogu poslužiti kao pokazatelji njihove požrtvovnosti, predanosti vojnoj profesiji i odatosti caru te domovini. Na temelju analize podataka sačuvanih u mjesečnim iskazima Ličke i Ogulinske pukovnije moguće je razlikovati tri glavne kategorije gubitaka tijekom cijeloga rata: poginuli, umrli i nestali.

Grafikon 1. Ukupni gubitci ličkih i ogulinskih krajišnika u ratu 1859. godine

Izvor: HR-HDA-439-LRN01, kut. 29, Standes Summar Mai – Oktober 1859; HR-HDA-439-LRN01, kut. 31, Standes Summar November – Dezember 1859; HR-HDA-441-OGP, kut. 32, Standes Summar Mai – Dezember 1859.

⁶³ Od toga je kod saveznika zabilježeno 2313 poginulih, 12 102 ranjena i 2776 zarobljenih, a kod Austrijanaca 2292 poginula, 10 807 ranjenih i 8638 zarobljenih. *Der Krieg in Italien 1859*, sv. 2, Prilog (Beilage) X, str. 37; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 219-220.

⁶⁴ U nekoliko navrata Dunant se osvrće na pojedine krajišnike s kojima se susreo, pri čemu ističe njihovu čvrstoću, ali i barbarstvo u ophođenju s neprijateljskim ranjenicima i nepovjerenje prema stranome medicinskom osoblju koje ih je zbrinjavalo. Henri Dunant, *A Memory of Solferino* (Ženeva: International Committee of the Red Cross, 1986), 21, 30-31, 51, 70-71.

Iz priloženoga grafikona uočljivo je da su ukupni gubitci bili izraženiji kod Ličana (183) u odnosu na Ogulince (109), što se može dovesti u vezu s činjenicom da su Ličani u početnoj fazi rata sudjelovali u sukobima manjega razmjera, a Ogulinci su toga bili pošteđeni. Najvećim dijelom gubitci se u jednoj i drugoj skupini odnose na obične vojnike, a samo je osam časnika i pet dočasnika zabilježeno među stradalima. Konkretno sagledavajući broj poginulih, može se primijetiti da se u samoj bitci kod Solferina on razlikovao kod pojedinih krajiških bataljuna, što upućuje na razinu opasnosti i intenzitet borbe na određenim dijelovima bojišta. Primjerice, na bojištu kod Cavriane poginuo je čak 21 krajišnik iz 2. ličkoga bojnog bataljuna, među kojima je bio i zapovjednik te postrojbe, potpukovnik Hermann Zagitzek Kehlfield. Identičan broj poginulih zabilježen je kod 2. ogulinskoga bojnog bataljuna, koji je bio izložen glavnom francuskom napadu zapadno od Solferina, a samo šest pripadnika 1. ogulinskoga bojnog bataljuna poginulo je u borbama kod Monte della Scoperta.

Podatci o ranjenima nisu zabilježeni u mjesečnim iskazima, ali zato je pomoću drugih izvora, poput austrijskih novina, ratnih izvješća i rukopisnih djela, moguće popuniti te praznine. Broj ranjenika daleko je premašivao broj poginulih u izravnim oružanim sukobima, čak i onima manjega razmjera. Kao što je rečeno, u sukobu kod Montebella krajem svibnja među Ličanima je zabilježeno samo 10 poginulih, ali zato čak sedamdesetak ranjenih. U bitci kod Solferina broj ranjenika također je bio visok: kod Ličana 172, a čak 256 kod Ogulinaca.⁶⁵ Dio ranjenika nije se uspio oporaviti, nego su umrli nedugo nakon same bitke ili nakon nekoliko mjeseci patnje, pri čemu razlog smrti nije bio vezan isključivo uz ranjavanje, nego uz bolesti poput tifusa, tuberkuloze i malarije, koje su se s lakoćom širile među masama vojnika nagomilanih u bolnicama.⁶⁶ Podatke o takvim slučajevima moguće je pronaći u mjesečnim iskazima krajiških pukovnija. Od 1. travnja do 31. prosinca 1859. u Ličkoj i Ogulinskoj pukovniji zabilježeno je ukupno 99 smrtnih slučajeva. Naravno, taj broj uključuje i krajišnike čija smrt nije nužno bila povezana s ratnim zbivanjima, ali riječ je o manjem broju slučajeva, što potvrđuju i popratni podatci u mjesečnim iskazima. Jedan od njih odnosi se na činjenicu da su umrli krajišnici bili pripadnici bojnih bataljuna koji su bili upućeni na bojište. Nadalje, za znatan broj tih krajišnika navedeno je mjesto smrti, a radilo se većinom o bolnicama izvan krajiškoga područja poput Verone, Padove, Pavije, Milana, Verone, Vicenze, Montorija, Innsbrucka i Ljubljane. U nekim slučajevima spominju se i konkretni uzroci smrti, koji su uključivali posljedice ranjavanja i bolesti. Primjerice, potporučnik I. razreda Bazilije/Vasilije (*Basil/Vasil*) Lončar, pripadnik 1. ličke bojne satnije, umro je 20. srpnja 1859. u bolnici u

⁶⁵ „Verona, am 27. Juni 1859.,” *Wiener Zeitung* (Beč), 1. 7. 1859., 589; „Vom Kriegsschauplatze. Schlacht von Solferino am 24. Juni 1859.,” *Fremden-Blatt* (Beč), 4. 7. 1859., 1.

⁶⁶ Prema Dunantu, 40 000 vojnika umrlo je od posljedica ranjavanja i bolesti. Dunant, *A Memory of Solferino*, 24-25.

Veroni od posljedica ranjavanja,⁶⁷ a vojnik (*Gemeine*) Stefan Satalović, pripadnik 3. ogulinske bojne satnije, u bolnici u Grazu 1. kolovoza 1859. od tuberkuloze.⁶⁸ Među kuriozitetima može se izdvojiti slučaj ogulinskoga vojnika Ilije Šušnjara, pripadnika 2. ogulinskoga bojnog bataljuna, oženjenog mladića u dobi od 22 godine, koji je 10. svibnja 1859. u Paviji počinio samoubojstvo.⁶⁹

Dezerterstvo je svakako jedno od najboljih mjerila odanosti i pouzdanosti vojnika. U slučaju austrijske vojske stope dezertiranja bile su prilično visoke, osobito vojnika talijanske i mađarske nacionalnosti, koji su nakon bijega obično stupali u redove sardinijske vojske odnosno mađarske legije. Prema nekim tumačenjima, nakon poraza kod Solferina čak 8000 vojnika dezertiralo je iz austrijske vojske.⁷⁰ Provjerom podataka u mjesečnim iskazima krajiških pukovnija dolazi se do iznenađujućega otkrića o vrlo malom broju slučajeva dezertiranja, čak i mnogo manje izraženijim nego u vrijeme mira. Samo četiri slučaja u Ličkoj i tri slučaja u Ogulinskoj pukovniji zabilježena su za trajanja Austrijsko-sardinijskoga rata, dezerteri su pritom uglavnom bili pripadnici pričuvnih bataljuna na domaćem tlu, a tek dva slučaja odnose se na pripadnike bojnih bataljuna koji su dezertirali prilikom povratka postrojbi u domovinu nakon okončanja rata.⁷¹

Međutim, taj nizak broj treba prihvatiti s određenim oprezom jer ne prikazuje potpunu sliku dezertiranja u krajiškim redovima. Naime, u obzir treba uzeti i treću kategoriju krajiških gubitaka tijekom rata – nestale. Najveći broj gubitaka odnosi se na tu kategoriju, koja nije jasno definirana. U Ličkoj pukovniji zabilježen je 91 slučaj nestalih krajišnika, od čega se 72 odnose na bitku kod Solferina, točnije na pripadnike 2. ličkoga bojnog bataljuna koji su se borili kod Cavriana. Više od polovice (53) nestalih Ličana ponovno je uvršteno u redove pukovnije od srpnja do prosinca 1859., ali bez objašnjenja o razlogu njihova izbjivanja.⁷² Kod Ogulinaca se 39 od ukupno 40 slučajeva nestanka odnosi na bitku kod Solferina, i to većinom na pripadnike 2. ogulinskoga bojnog bataljuna, koji su među prvima došli u sukob s neprijateljem. Od toga broja dvadesetčetvorica nestalih do kraja 1859. ponovno su uvrštena u redove pukovnije. Za većinu ogulinskih povratnika

⁶⁷ HR-HDA-439-LRN01, kut. 29, Standes Summar Juli 1859.

⁶⁸ HR-HDA-441-OGP, kut. 32, Standes Summar September 1859. Vijest o njegovoj smrti prenesena je i u austrijskim novinama. „Verstorbene in Graz den 2. August”, *Grazer Zeitung* (Graz), 3. 8. 1859., 8.

⁶⁹ HR-HDA-441-OGP, kut. 32, Standes Summar Mai 1859.

⁷⁰ Marwil, *Visiting Modern War*, 126; Wylly, *The Campaign of Magenta and Solferino*, 220.

⁷¹ HR-HDA-439-LRN01, kut. 29, Standes Summar April, Juni, August 1859; HR-HDA-441-OGP, kut. 32, Standes Summar Mai, Juli 1859. Vojnik Petar Prodanović iz 4. ogulinske bojne satnije dezertirao je kod Verone 13. srpnja 1859., potom je uhićen i zadržan u zatvoru u Ljubljani, a ponovno je uvršten u redove Ogulinske pukovnije 16. kolovoza iste godine. Kao razlog dezertiranja u dokumentu se navodi „nevoljkost za vojnu službu” (*Unlust zum dienen*). HR-HDA-441-OGP, kut. 32, Standes Summar Juli, August 1859.

⁷² HR-HDA-439-LRN01, kut. 29, Standes Summar Mai, Juni, Juli, August, September, Oktober 1859; HR-HDA-439-LRN01, kut. 31, Standes Summar November, Dezember 1859.

navedena su i objašnjenja: osmorica su pala u zarobljeništvo i potom otkupljena, dvojica su otpuštena iz bolnice, a osmorica su dezertirala tijekom bitke.⁷³ Stoga slučajevi dezertiranja, a k tome i zarobljavanja, koji nisu izričito navedeni u mjesečnim iskazima, nisu bili tako malobrojni kako se na prvi pogled čini, ali istovremeno se ne može govoriti o zastupljenoj pojavi koja bi upućivala na nepouzdanost krajišnika kao vojnika.

Pohvale i odlikovanja krajišnika

Pohvale zapovjednika i odlikovanja za hrabrost koja je dodjeljivao car Franjo Josip I. također svjedoče o učinkovitosti austrijskih vojnika, a u ovome konkretnom slučaju ličkih i ogulinskih krajišnika. Ratna izvješća sadržavaju detaljne opise djelovanja određenih austrijskih postrojbi u pojedinim vojnim operacijama, a k tome i ocjene zapovjednika o njihovoj djelotvornosti te preporuke za dodjeljivanje odlikovanja časnicima, dočasniciima i vojnicima koji su se posebno istaknuli. Riječ je o izvješćima divizijskih i brigadnih zapovjednika, ali i zapovjednika krajiških bataljuna.

General-bojnik Ludwig barun Gáal u izvješću o djelovanju svoje brigade tijekom bitke kod Solferina posebno je pohvalio mirnoću i ustrajnost 1. ličkoga bojnog bataljuna, koji se borio kod Monte della Scoperta. Izdvojio je ličke časnike, bojnika Lukasa Podkonjaka (*Podkoniak*), spomenutoga potporučnika Lončara i satnika I. razreda Stefana Vitasa (*Wittas*), koji su razborito predvodili svoje vojne jedinice, a uz to hrabro i požrtvovno sudjelovali u borbi.⁷⁴ Bojnik Podkonjak, zapovjednik 1. ličkoga bojnog bataljuna, u svojem izvješću također je naglasio razboritost, hrabrost i izdržljivost pojedinih ličkih časnika, a pohvalio je i niz dočasnika i običnih vojnika. Na kraju izvješća priložio je devet svjedodžbi o hrabrosti (*Tapferkeits-Zeugnisse*) za pojedince koji su se posebno istaknuli u borbi.⁷⁵

Riječima hvale u ratnim izvješćima opisano je i djelovanje druge skupine Ličana kod Solferina. Brigadni zapovjednik general-bojnik Ferdinand vitez Wussin odao je posebno priznanje zapovjedniku 2. ličkoga bojnog bataljuna, potpukovniku Zagitzeku, koji je odmah na početku borbe stao na čelo svojih krajišnika i predvodio ih u juriš prilikom kojega je izgubio život. Njegovo junaštvo i žrtvu Wussin dodatno uzdiže navođenjem činjenice da je Zagitzek za sobom ostavio obitelj.⁷⁶ Budući da je lički zapovjednik svoj život ostavio na bojištu, anonimna osoba, vjerojatno časnik koji je preuzeo zapovjedništvo nad postrojbom, sastavila je izvješće o držanju 2. ličkog bataljuna. Osim poginuloga potpukovnika, u dokumentu su za hrabrost i ustrajnost pohvaljeni i neki drugi časnici, posebice

⁷³ HR-HDA-441-OGP, kut. 32, Standes Summar Juni, Juli, September, Oktober, November 1859.

⁷⁴ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-114, str. 6, 7, 10.

⁷⁵ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-114, str. 38-40.

⁷⁶ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2167, 1859-6-232.

poručnici II. razreda Filip Tomljenović (*Tomljenovich*) i Petar Vučković (*Peter Vukovic*), kao i predvodnik (*Führer*) Juraj Uzelac (*Georg Uzellacz*), koji je preporučen za odlikovanje.⁷⁷

Pohvale o hrabrom držanju krajišnika mogu se naći i u suvremenim austrijskim novinama. Tako članak objavljen u listu *Die Presse* donosi kratki opis sudjelovanja Ogulinaca u bitci kod Solferina, ističući pritom da su oba bataljuna pokazala hrabrost i odanost te da su njihovi brigadni zapovjednici iskazali najveće zadovoljstvo njihovim držanjem.⁷⁸ Međutim, uspoređujući navode u ratnim izvješćima, nailazimo na djelomične proturječnosti tim tvrdnjama. U izvješću general-bojnika Alexandra baruna Kollera sve trupe u sklopu njegove brigade stekle su pohvale zbog hrabrosti i ustrajnosti, a među njima posebno je zadovoljstvo iskazano držanjem pripadnika 1. ogulinskoga bojnog bataljuna. Koller je naglasio skladno djelovanje pojedinih časnika i vojnika, koji su svojim primjerom motivirali ostale ogulinske krajišnike da junački sudjeluju u napadima na neprijateljske položaje, a potom su staloženo provodili povlačenje. Posebno je pohvalio ogulinskoga zapovjednika potpukovnika Emanuela Kneževića, a k tome i hladnokrvnost podliječnika Franje (*Franz*) Puže, koji je pod vatrom zbrinjavao ranjenike.⁷⁹ Pužino nesebično izlaganje opasnosti da bi pomagao ranjenicima ne samo ogulinskoga bataljuna već i drugih trupa istaknuo je i potpukovnik Knežević u svojem izvješću. Općenito je pohvalio hrabro držanje svojih krajišnika, pri čemu je naveo i imena nekoliko časnika koji su se posebno istaknuli, poput satnika Natalisa Bacha, koji je mudrim vođenjem i pravovremenim raspoređivanjem svojega odreda znatno doprinio uspješnom izvršavanju zadatka, što mu je osiguralo i preporuku za odlikovanje.⁸⁰

U izvješću o sudjelovanju 2. ogulinskoga bojnog bataljuna satnik I. razreda Anton Ratković (*Ratkovich*) naveo je da su pripadnici te postrojbe više sati odolijevali neprijateljskim napadima i bombardiranju. Zbog nedostatka streljiva, znatnoga broja ranjenika, izostanka potpore i prijetnje opkoljavanja Ogulinci su, prema Ratkovićevu tumačenju, bili prisiljeni povući se do Solferina. Posebno je istaknuo hrabro držanje nekoliko časnika koji su se hrabro borili i ohrabrivali krajišnike da ne napuštaju svoje položaje i nastave ih braniti od neprijateljskih nasrtaja.⁸¹ Međutim,

⁷⁷ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2167, 1859-6-232b. Podatci o imenima i činovima krajišnika dopunjeni su uz pomoć vojnoga popisa (shematizma). *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes* (Beč: Die k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1859), 206.

⁷⁸ „Aus dem Feldlager bei Reparine unweit Verona erhalten wir einen Bericht über die Theilnahme der beiden Feldbataillone des Oguliner-Grenz-Infanterie-Regiments an der bei Solferino stattgefundenen Schlacht“, *Die Presse* (Beč – Brno/Brünn), 11. 7. 1859., 1.

⁷⁹ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-117, str. 19-22.

⁸⁰ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-117h, str. 2-3.

⁸¹ Među tim časnicima bili su satnik II. razreda Gašpar (*Caspar*) Pavičić, satnik II. razreda Mihael Knežević, natporučnici Pavao (*Paul*) Sertić i Ivan Jesenko (*Johann Jessenko*), poručnici I. razreda Stefann Manok i Nikola (*Nicolaus*) Skakić te bataljunski pobočnik poručnik I. razreda Ignac Šumonja

uz to izvješće priložen je i komentar brigadnoga zapovjednika general-bojnika Antona baruna Bilsa, koji tvrdi da je Ratkovićevo izvješće površno i s netočnim podatcima o tome da je bataljun bio lišen potpore. Izuzev 10. bojne satnije, koja se pod vodstvom satnika II. razreda Gašpara Pavičića i natporučnika Pavla Sertića hrabro držala na Monte delle Fatarelle, o držanju preostalih odreda, prema Bilsovu mišljenju, ne može se reći ništa pohvalno.⁸² U izvješću o djelovanju svoje brigade Bils je pohvalio sve svoje trupe za izdržljivost i ustrajnost u višestrukim napadima nadmoćnijega neprijatelja, izuzev Ogulinaca. Za njih tumači da su se slabije držali uzmičući s položaja u velikom broju s ranjenicima, a natrag u borbu vraćali su se samo pomoću strogih naredbi njihovih, a djelomično i drugih časnika. Iznimka su bili pripadnici 10. bojne satnije, koji su zbog ustrajnosti i učinkovitosti prilikom pokrivanja povlačenja drugih austrijskih postrojbi zaslužili Bilsovo priznanje. Iz te jedinice za odlikovanje su predloženi satnik Pavičić, natporučnik Sertić i bataljunski pobočnik poručnik I. razreda Ignac Šumonja.⁸³

Stajalište slično Bilsovu zastupao je divizijski zapovjednik podmaršal Móric (Moritz) grof Pálffy, koji je također priložio svoju kritiku Ratkovićevo izvješću. Pálffy je imao priliku promatrati samo tri satnije koje su se nalazile na brežuljku Monte Carnal, a prema njegovoj prosudbi, izuzev jednoga manjeg odreda, većina se ponašala nedostojno „carskih i kraljevskih” (*k. k.*) vojnika. Ogulinci su djelovali neposlušno i bezvoljno, a ogulinski bojnik Nikola Lovrić mučio se s uspostavljanjem reda te je, nakon zadobivanja rane, prepustio zapovjedništvo najstarijem satniku. Doduše, Pálffy priznaje da su se neki čak i iznenađujuće dobro ponašali, ali ipak za odlikovanje nije imao koga preporučiti.⁸⁴

Kao objašnjenje za loše držanje dijela Ogulinaca 1. bojnog bataljuna mogu poslužiti pojedine stavke u Bilsovu izvješću. Na prvome mjestu, i sam brigadni zapovjednik navodi da je obeshrabrujuće djelovalo ranjavanje zapovjednika bataljuna, bojnika Lovrića, te sedmorice drugih časnika, kao i smrt satnika Lukasa Kraguljca (*Kraguliaz*).⁸⁵ Osim toga, na kraju izvješća iznosi napomenu o pothranjenosti dijela brigade, u kojem su bile i spomenute tri ogulinske satnije. Naime, ti Ogulinci bili su u sklopu predstraže smješteni kod Barche di Solferino i Le Grole još 23. lipnja. Toga dana bili su lišeni namirnica i opreme za kuhanje, a opskrba im je stigla tek sljedećega jutra oko 5:30, upravo u vrijeme kad je počela

(*Ignaz Sumonya*). K tome je istaknuo i poručnika I. razreda Ivana/Petra (*Johann/Peter*) Sokolića, koji se za vrijeme patrole 22. lipnja domogao važnoga pisma u kojem je otkriveno planirano kretanje francuskoga cara iz Castiglionea. AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-116e, str. 1-3. Podatci o imenima i činovima krajišnika dopunjeni su uz pomoć mjesečnoga iskaza i vojnoga popisa. HR-HDA-441-OGP, kut. 32, Standes Summar Juni 1859; *Militär-Schematismus*, 209.

⁸² AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-116e, str. 3.

⁸³ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-116, str. 14 / 9, 10.

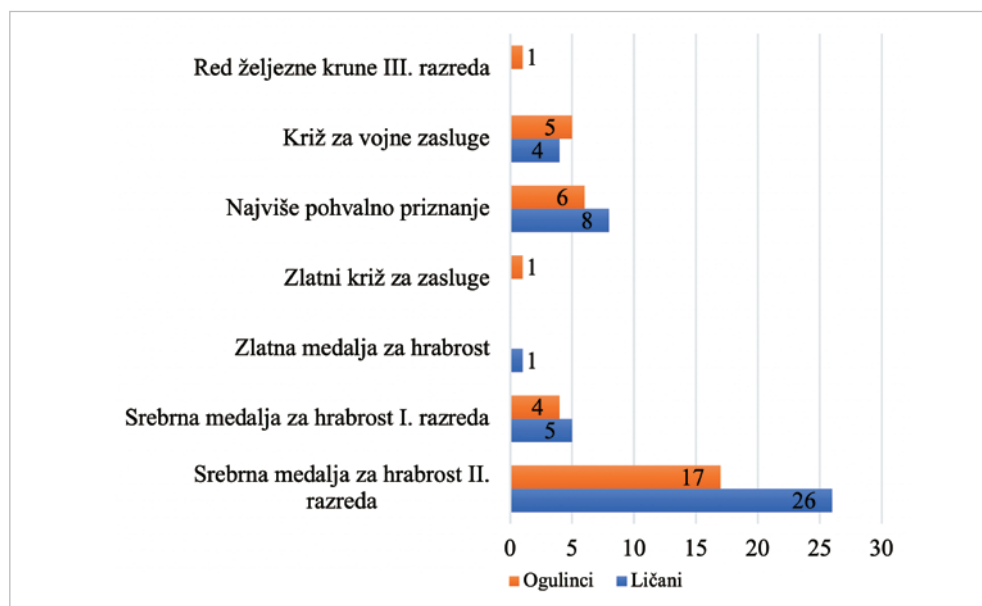
⁸⁴ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-116e, str. 3-4.

⁸⁵ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-116, str. 14 / 9.

borba. Prema Bilisu, te faktore treba uzeti u obzir pri ocjenjivanju njihove učinkovitosti, hrabrosti i izdržljivosti u bitci kod Solferina.⁸⁶

Osim pohvala zapovjednika u ratnim izvješćima, o borbenim vrijednostima Ličana i Ogulinaca svjedoče i odlikovanja koja su pojedini pripadnici ovih krajiških pukovnija, iskazavši se osobitom hrabrošću na bojnopolju, primili od austrijskoga cara. Ukupno gledajući sve krajiške postrojbe koje su sudjelovale u ovom ratu, Franjo Josip I. dodijelio je šest viteških križeva Reda željezne krune (*Ritterkreuze des Ordens der eisernen Krone*) i 21 križ za vojne zasluge (*Militär-Verdienstkreuze*) krajiškim stožernim i višim časnicima, zatim 26 najviših pohvalnih priznanja (*Allerhöchste belobende Anerkennungen*) krajiškim časnicima, a krajiškim dočasnicima i običnim vojnicima pet zlatnih medalja za hrabrost (*goldene Tapferkeits-Medailen*), 39 srebrnih medalja za hrabrost I. razreda (*silberne Tapferkeits-Medailen I. Classe*) i 94 srebrne medalje za hrabrost II. klase (*silberne Tapferkeits-Medailen II. Classe*).⁸⁷

Grafikon 2. Odlikovanja dodijeljena ličkim i ogulinskim krajišnicima u ratu 1859. godine

Izvor: AT-OeStA/KA-BA-ABA, knj. 9, str. 18, 46-47, 64, 84, 197-198, 200, 239.

Na temelju priloženoga grafikona očigledno je da po ukupnom broju Ličani (44) prednjače nad Ogulincima (34), što se, kao i u slučaju većih gubitaka, svakako treba pripisati činjenici da su prvi sudjelovali u više oružanih sukoba. Tako su za

⁸⁶ AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR, kut. 2158, 1859-6-116, str. 14, 15 / 10.

⁸⁷ „Wiener Nachrichten”, *Die Presse*, 11. 9. 1859., 3.

zasluge u manjoj bitci kod Montebella Ličani stekli jedan križ za vojne zasluge, zatim šest najviših pohvalnih priznanja i tri medalje za hrabrost.⁸⁸ Pojedini lički časnici, dočasnici i vojnici iskazali su se i na bojištima kod Solferina, za što su primili zaslužene nagrade: tri križa za vojne zasluge dodijeljena su zapovjednicima bataljuna, bojniku Podkonjaku i poginulom potpukovniku Zagitzeku te poručniku Tomljenoviću; najviše pohvalno priznanje primila su trojica ličkih časnika, a dočasnicima i vojnicima uručene su ukupno četiri srebrne medalje za hrabrost I. razreda i 25 srebrnih medalja za hrabrost II. razreda.⁸⁹ Osim vojnih djelatnika, odlikovanje je primio i medicinski djelatnik Josip Burjan (*Joseph Burian*), premda se podatci vezani uz tu osobu razlikuju u pojedinim izvorima.⁹⁰

Kod Ogulinaca je također jedan medicinski djelatnik, podliječnik Puža, primio nagradu za svoj požrtvovni doprinos u obliku Zlatnoga križa za zasluge. Osim njega, u austrijskim novinama navode se i odlikovanja koja su primili ogulinski časnici: Red željezne krune III. razreda, dodijeljen potpukovniku Kneževiću, kao i pet križeva za vojne zasluge te šest najviših pohvalnih priznanja. Podatci iz novina podudaraju se s onima iz arhivskoga gradiva, a u potonjem izvoru popisani su i ogulinski dočasnici te obični vojnici koji su nagrađeni medaljama za hrabrost: četvorica srebrnom medaljom za hrabrost I. razreda i sedamnaestorica medaljom za hrabrost II. razreda. U slučaju časnika znakovito je da su dobitnici odlikovanja bili mahom pripadnici 1. bojnog bataljuna, dok su iz 2. bojnog

⁸⁸ Križ za vojne zasluge dobio je natporučnik Lukas Babić, a najviše pohvalno priznanje satnik I. razreda Stefan Vitas (*Vittas/Wittas*), satnik II. razreda Matija (*Mathias*) Kovačević, natporučnici Emanuel Rašeta (*Rašetta*) i Markus/Maksim (*Maxim*) Babić te potporučnici I. razreda Bazilije/Vasilije Lončar i bataljunski pobočnik Simon Rabatić. Medaljama za hrabrost nagrađeni su sljedeći narednici: Teodor (*Theodor*) Ranković zlatnom, Pavao (*Paul*) Begović srebrnom I. razreda i Ivan Pokrajac (*Johann Pokrajac*) srebrnom II. razreda. HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung I*, fol. 63v-64r; „Armee-Befehl Nr. 31“, *Wiener Zeitung*, 6. 6. 1859., 514; „Tagesneuigkeiten“, *Tagespost*, 25. 7. 1859., 3; „Verzeichniß über Belohnungen für Tapferkeit vor dem Feinde“, *Temesvarer Zeitung* (Temišvar), 25. 6. 1859., 964; „Vom Kriegsschauplatze“, *Oesterreichischer Soldatenfreund*, 22. 6. 1859., 408. Potrebno je istaknuti da su Rašeta, Babić i Rabatić ranjeni u sukobu kod Montebella, a prva dvojica umrla su od posljedica ranjavanja 29. svibnja, odnosno 28. srpnja 1859. HR-HDA-439-LRNo1, kut. 29, Standes Summar Juni, Juli 1859.

⁸⁹ HR-HDA-881-ZR, inv. br. 620, *Fortsetzung II*, fol. 4v i 5v. Usp. *Kronstädter Zeitung* (Braşov/Kronstadt), 12. 8. 1859., 786; „Armee-Nachrichten“, *Oesterreichischer Soldatenfreund*, 20. 8. 1859., 550.

⁹⁰ Prema navodu u jednom bečkom novinskom članku, ovome ličkom nadranarniku (*Oberwundarzt*) s prezimenom „Bruian“ dodijeljen je Zlatni križ za zasluge s krunom (*goldene Verdienstkreuz mit der Krone*). „Amtliches vom 3. August“, *Die Presse* (Beč), 3. 8. 1859., 7. Međutim, u registru imena dobitnika odlikovanja za zasluge u ratu 1859. godine, pohranjenom u bečkom Ratnom arhivu, Burjan se navodi kao pripadnik 5. sanitetske satnije (5. *Sanitäts Compagnie*) u činu kaplara (*Corporal*) koji je primio srebrnu medalju II. razreda. AT-OeSta/KA – Belohnungsakten (dalje: BA) – Alte Belohnungsakten (dalje: ABA), knj. 9, str. 239. U mjesečnim iskazima Ličke pukovnije za lipanj i srpanj 1859. ova osoba doista se spominje, ali na funkciji podliječnika. HR-HDA-439-LRNo1, kut. 29, Standes Summar Juni, Juli 1859. Uzevši sve navedeno u obzir, dolazi se do zaključka da podatke u austrijskim novinama koje su prenosile vijesti iz drugih izvora treba prihvatiti s oprezom, ali isto tako ne treba odbaciti mogućnost da je Burjan privremeno bio izdvojen iz ličkoga bataljuna i uvršten u posebnu postrojbu sastavljenu od medicinskih djelatnika.

bataljuna to bili već spomenuti satnik Pavičić, natporučnik Sertić i poručnik Šumonja.⁹¹ Pripadnost odlikovanih dočasnika i običnih vojnika na temelju dostupnih podataka nije moguće točno utvrditi, ali ako se u obzir uzmu prije navedene činjenice, može se pretpostaviti da je većim dijelom bila riječ samo o pripadnicima 1. ogulinskoga bojnog bataljuna.

Zaključak

Od uspostave krajiških pukovnija sredinom XVIII. stoljeća krajišnici čine nezostavan element u vojskama habsburških vladara. Iako se radilo o lakim vojnicima, njihova namjena zapravo je bila raznovrsna, što potvrđuje i slučaj Austrijsko-sardinijskoga rata. Osim kao čarkaši, predstraža i zaštitnica, krajišnici sudjeluju i u jurišima u zbijenim kolonama, jednako kao i linijski pješaci. Krajišnici možda nisu bili u istom rangu kao elitni laki pješaci u sastavu vojski austrijskih neprijatelja, ali su svakako svojim vojnim kvalitetama bili važan segment austrijskih oružanih snaga.

Analizom izvorne građe koja omogućuje praćenje sudjelovanja ličkih i ogulinskih krajišnika u spomenutom ratu, poput ratnih izvješća, mjesečnih iskaza krajiških pukovnija, rukopisnih djela o povijesti krajiških pukovnija i suvremenih austrijskih novina, može se uočiti da su u ovome ratu krajišnici opravdali svoju reputaciju vještih i požrtvovnih vojnika u službi habsburških vladara. Opisi njihovih raznovrsnih uloga u pojedinim vojnim operacijama, visok broj žrtava, ocjene njihova djelovanja zabilježene od zapovjednika i naposljetku odlikovanja za ratne zasluge koja im je uručio car Franjo Josip I. svjedoče o tome da krajišnici u ovome ratu nipošto nisu pokazali nezainteresiranost i nepouzdanost, nego su najvećim dijelom u pozitivnom svjetlu pokazali svoje borbene vrijednosti. Stoga se čini da Kvaternikovi naponi usmjereni prema demotivaciji krajišnika da se bore za interese Austrijskoga Carstva nisu polučili željeni uspjeh u smislu pokazivanja slabijega borbenog elana i napuštanja austrijskih redova.

Ipak, određene sumnje izazivaju iskazi o slabijoj izvedbi triju ogulinskih satnija, premda se obrazloženje za njihovo ponašanje može pronaći u činjenici da su bili pothranjeni i izloženi najsilovitijim napadima. Pitanje jesu li Kvaternikovi proglasi u tom trenutku utjecali na njih ostaje otvoreno, ali jednako tako ostaje otvorena mogućnost da je upravo negativno iskustvo u ovom ratu utjecalo na daljnje događaje u krajiškoj povijesti. Naime, tri ogulinske satnije u vojno-taktičkom smislu bile su 7., 8. i 9. bojna satnija, a u teritorijalno-upravnom Drežnička, Plaščanska i Rakovička. Dakle, radilo se o područjima na kojima je Kvaternik ujesen 1871. započeo svoj ustanak s ciljem uspostavljanja neovisne hrvatske države, a možda je njegov izbor područja plodnog za provođenje toga plana bio uvjetovan upravo spoznajom o lošem iskustvu tamošnjih krajišnika u ratu 1859. godine.

⁹¹ Usp. AT-OeStA/KA-BA-ABA, knj. 9, 18, 47, 64, 84, 200; „Armee-Nachrichten“, *Oesterreichischer Soldatenfreund*, 20. 8. 1859., 549-550, 552-553.

Neobjavljeni izvori

Arhivsko gradivo

Austrija – Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv – Belohnungsakten – Alte Belohnungsakten (AT-OeStA/KA-BA-ABA).

Austrija – Österreichisches Staatsarchiv/Kriegsarchiv – Feld Akten – Alte Feld Akten – Hauptreihe (AT-OeStA/KA-FA-AFA-HR).

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 439 – Lička regimenta No. 1 (HR-HDA-439-LRN01).

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 441 – Ogulinska krajiška pukovnija (HR-HDA-441-OGP).

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 881 – Zbirka rukopisa (HR-HDA-881-ZR).

Hrvatska – Hrvatski državni arhiv, Zagreb – fond 1180 – Generalkomanda za Hrvatsku i Slavoniju.

Novine

ANNO (AustriaN Newspaper Online), Österreichische Nationalbibliothek. Pristup ostvaren 28. i 29. 7. 2021. <https://anno.onb.ac.at/>:

„Amtliches vom 3. August”. *Die Presse* (Beč), 3. 8. 1859., 7.

„Armee-Befehl Nr. 31”. *Wiener Zeitung* (Beč), 6. 6. 1859., 514.

„Armee-Nachrichten”. *Oesterreichischer Soldatenfreund* (Beč), 20. 8. 1859., 549-550, 552-553.

„Aus dem Feldlager bei Reparine unweit Verona erhalten wir einen Bericht über die Theilnahme der beiden Feldbataillone des Oguliner-Grenz-Infanterie-Regiments an der bei Solferino stattgefundenen Schlacht”. *Die Presse* (Beč – Brno/Brünn), 11. 7. 1859., 1.

„Der Kaiser an FZM. Grafen Gyulai in Garlasco (eigenhändig). ‘Ich danke meinen braven Truppen für ihre ausgezeichnete Tapferkeit bei den Gefechten von Montebello.’” *Oesterreichischer Soldatenfreund* (Beč), 28. 5. 1859., 347.

Kronstädter Zeitung (Braşov/Kronstadt), 12. 8. 1859., 550.

„Politische Tageschronik. Oesterreich”. *Tagespost* (Graz), 22. 4. 1859., 2.

„Tagesneuigkeiten”. *Tagespost* (Graz), 25. 7. 1859., 3.

„Verlust-Eingabe für das Gefecht bei Montebello am 20. Mai 1859.” *Oesterreichischer Soldatenfreund* (Beč), 28. 5. 1859., 346.

- „Vermischte Nachrichten”. *Klagenfurter Zeitung* (Klagenfurt), 14. 6. 1859.
- „Verona, am 27. Juni 1859.” *Wiener Zeitung* (Beč), 1. 7. 1859., 1.
- „Verstorbene in Graz den 2. August”. *Grazer Zeitung* (Graz), 3. 8. 1859., 8.
- „Verzeichniß über Belohnungen für Tapferkeit vor dem Feinde”. *Temesvarer Zeitung* (Temišvar), 25. 6. 1859., 964.
- „Vom Kriegsschauplatze”. *Oesterreichischer Soldatenfreund* (Beč), 22. 6. 1859., 408.
- „Vom Kriegsschauplatze. Schlacht von Solferino am 24. Juni 1859.” *Fremden-Blatt* (Beč), 4. 7. 1859., 1.
- „Wiener Nachrichten”. *Die Presse* (Beč – Brno/Brünn), 11. 9. 1859., 3.

Objavljeni izvori i literatura

Basset, Richard. *For God and Kaiser: The Imperial Austrian Army from 1619 to 1918*. New Haven: Yale University Press, 2015.

Brooks, Richard. *Solferino 1859: The battle for Italy's freedom*. Oxford: Osprey Publishing, 2009.

Bruce, Robert B.; **Jestice**, Phyllis G.; **Reid**, Stuart; **Rice**, Rob S.; **Schneid**, Frederick C. *Fighting Techniques of the Colonial Era 1776-1914: Equipment, Combat Skills, and Tactics*. New York: St. Martin's Press, 2009.

Der Krieg in Italien 1859. Nach den Feld-Acten und anderen authentischen Quellen bearbeitet durch das k. k. Generalstab-Bureau für Kriegsgeschichte, svezak 1-2. Beč: Verlag des k. k. Generalstabes – In commission bei C. Gerold's Sohn, 1872, 1876.

Dunant, Henri. *A Memory of Solferino*. Ženeva: International Committee of the Red Cross, 1986.

Gates, David. *Warfare in the Nineteenth Century*. Basingstoke; New York: Palgrave, 2001.

Kulundžić, Zvonimir. *Odgonetavanje „zagonetke Rakovica”: zaboravljeni hrvatski seljački tribun Petar Vrdoljak, prethodnik Stjepana Radića za pola stoljeća*. Zagreb: Multigraf, 1994.

Kuntić, Ljerka. „Kvaternik i njegovo doba (1825-1871)”. U: *Eugen Kvaternik. Politički spisi: rasprave, govori, članci, memorandumi, pisma*, priredila Ljerka Kuntić, 5-64. Zagreb: Znanje, 1971.

Kvaternik, Eugen. *Prvo progonstvo Eugena Kvaternika godine 1858.-1860.: prilog za najnoviju hrvatsku povijest*, po njegovu dnevniku Cherubin Šegvić, 3. izdanje. Zagreb: Knjižara u korist „Kluba Ćirilo-Methodskih zidara” (Šimunić i Drug), 1907.

Marwil, Jonathan. *Visiting Modern War in Risorgimento Italy*. New York: Palgrave Macmillan, 2010.

Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthumes. Beč: Die k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1859.

Mitchell, A. Wess. *The Grand Strategy of the Habsburg Empire*. Princeton, NY; Oxford, UK: Princeton University Press, 2018.

Popovici, Vlad. „Establishment of the Austrian Military Border in Transylvania and Its Short- and Medium- term Effects”. *Povijesni prilozi* 37 (2018), br. 54: 291-307.

Rothenberg, Gunther Erich. *The Army of Francis Joseph*. West Lafayette, IN: Purdue University Press, 1976.

Rothenberg, Gunther Erich. *The Military Border in Croatia, 1740-1881: A Study of an Imperial Institution*. Chicago; London: University of Chicago Press, 1966.

Rothenberg, Gunther Erich. „The Austrian Army in the Age of Metternich”. *The Journal of Modern History* 40 (1968), br. 2: 155-165.

Schneid, Frederick C. *The Second War of Italian Unification 1859–61*. Oxford: Osprey Publishing, 2012.

Taylor, Alan J. P. *The Habsburg Monarchy 1809-1918: A History of the Austrian Empire and Austria-Hungary*. London: Hamish Hamilton, 1948.

Vaniček, Franz. *Specialgeschichte der Militärgrenze, aus Originalquellen und Quellenwerken geschöpft*, svezak 4. Beč: Die k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1875.

Wylly, Harold Carmichael. *The Campaign of Magenta and Solferino 1859*. London; New York: Swan Sonnenschein & Co.; The Macmillan Company, 1907.

Juraj Balić*

Grenzer in the Austrian-Sardinian War of 1859

Summary

During the 1850s, the Austrian Empire mobilized its military forces multiple times due to the threat of armed conflicts with the Kingdom of Prussia, the Ottoman Empire, and the Russian Empire. While war was ultimately averted in these instances, in the last year of the decade, the Empire found itself engaged in an inevitable conflict with the Kingdom of Sardinia and its ally, the French Empire. Prior to this, in 1848 and 1849, Austrian forces had successfully suppressed Sardinian attempts to conquer the territory of Lombardy, but this time they encountered various challenges. One such challenge was the weakened combat morale of certain groups of soldiers, a consequence of heightened national sentiments. Political emigrants like Lajos Kossuth and Eugen Kvaternik sought to exploit these weaknesses, hoping that the Allies' military successes would inspire revolutions in the Hungarian and Croatian lands, potentially leading to the creation of independent states. In the realization of those plans, an important role was assigned to the frontiersmen (*Grenzer*). They were expected to provide military support in the event of a French army landing in Dalmatia and to join Kossuth's Hungarian Legion. However, Austrian military commanders relied on the loyalty and self-sacrifice of the frontiersmen, who had demonstrated their worth in battles against the revolutionary forces a decade earlier. This paper focuses on the role of the frontiersmen in the Austro-Sardinian War, also known as the Second War for Italian Unification. Although the conflict was relatively short-lived, its consequences were significant for the future position of the Austrian Empire among leading European powers and the survival of the multinational state. In addition, the experience of war raised questions about the reliability and necessity of frontiersmen as soldiers in the service of the Habsburg rulers. These questions had an impact on subsequent events in the history of the Military Frontier, including its demilitarization, the abolition of this centuries-old institution, and the Rakovica Uprising in 1871.

Keywords: Eugen Kvaternik, Austrian-Sardinian war, Military Frontier, Lika Regiment, Ogulin Regiment

* Juraj Balić, Croatian Institute of History, Opatička 10, 10 000 Zagreb, Croatia, E-mail: jura.balic@gmail.com